

Wie beslist?

Ondersteunen in besluitvorming:
waar ligt de verantwoordelijkheid
van de begeleider?

Ondersteunen in besluitvorming;
waar ligt de verantwoordelijkheid van de begeleider?

is een product van Abrona beleidsadviseurs en gedragsdeskundigen
in samenwerking met Loes den Dulk van Stichting Raad op Maat

Mei 2019

T. 088 – 201 99 11

I. www.abrona.nl

Vormgeving: 2-D'sign, Amersfoort

Inleiding

Wie is er verantwoordelijk voor de keuzes in het leven van een cliënt met een verstandelijke beperking? De cliënt zelf, de ouders/verwanten of de begeleider?

Ouders/verwanten voelen zich in ieder geval verantwoordelijk zolang ze ervaren dat hun familielid de keuzes niet voldoende overziet. Maar wie beslist dat? En hoe beslis je dat? Wat is de verantwoordelijkheid van de begeleider daarbij? Hierover bestaat in de praktijk veel onduidelijkheid. Zowel bij cliënten, als bij begeleiders en vertegenwoordigers. Iedereen van boven de 18 mag zelf zijn of haar keuzes maken. Grote keuzes, kleine keuzes, verstandig, dom, goed of fout. Dat geldt ook voor mensen met een verstandelijke beperking. Alleen als de cliënt wilsonbekwaam is, dat wil zeggen niet in staat de keuze te overzien, **en** de keuze is rechtstreeks nadelig of gevaarlijk voor de cliënt, ligt dat anders. Dan heeft een hulpverlener of vertegenwoordiger het recht en tegelijkertijd de plicht om de cliënt de keuze uit handen te nemen. En de wet zegt: iedereen is wilsbekwaam totdat het tegendeel bewezen is.

Wilsbekwaamheid

‘Wilsbekwaamheid betekent dat de cliënt in staat is om op basis van voldoende relevante informatie, afgestemd op zijn begripsvermogen, een beslissing te nemen over een bepaald onderwerp. Hij overziet de aard en de gevolgen van de beslissing.’
(Biesart e.a. 1997)

Wilsbekwaamheid is een lastig begrip.

Het is lastig, zo niet bijna onmogelijk, om te bepalen of iemand een keuze voldoende overziet, want hoe bepaal je dat? En wanneer begrijpt de ander het echt?

Er is juist in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking te weinig aandacht voor wilsbekwaamheid. Dat maakt dat cliënten in de praktijk minder zeggenschap hebben dan waar ze recht op hebben. Gelukkig is er wel steeds meer aandacht voor het onderwerp.

Verantwoordelijkheid

Of een cliënt wel of niet wilsbekwaam is, is bepalend voor de ondersteuning aan de cliënt. De wilsbekwame cliënt is zelf verantwoordelijk voor zijn keuze, de begeleider biedt goede ondersteuning zodat de cliënt de keuze goed kan maken. Bij de cliënt die wilsonbekwaam ter zake is, moet de begeleider voorkomen dat de cliënt zichzelf met zijn keuze ernstig zou benadelen en als dat risico bestaat dus de verantwoordelijkheid voor de keuze bij de cliënt weghalen. De zeggenschap komt dan te liggen bij de vertegenwoordiger. In de praktijk ligt die zeggenschap voor de dagelijkse keuzes bij de begeleider en voor grotere keuzes bij de vertegenwoordiger. De begeleider en de vertegenwoordiger kunnen daar samen afspraken over maken. De begeleider richt zich daarbij op het kader dat door begeleider en vertegenwoordiger zoveel als mogelijk samen met de cliënt is opgesteld en vastgelegd in het ondersteuningsplan. Ook de wilsonbekwame cliënt wordt waar mogelijk betrokken bij

de te maken keuze. Keuzes die gemaakt worden voor de cliënt, liggen zoveel als mogelijk in de lijn van de wensen en levensstijl van de cliënt.

Wie is de vertegenwoordiger?

Verskillende mensen kunnen optreden als vertegenwoordiger.

- De wettelijk vertegenwoordiger, dat is de door de rechter benoemde vertegenwoordiger, de mentor (voor zaken rond zorg- en dienstverlening), de bewindvoerder (voor financiële zaken) of de curator (voor zaken rond zorg- en dienstverlening en financiële zaken).
- De schriftelijk gemachtigde vertegenwoordiger, dat is degene die door de cliënt benoemd is als zijn vertegenwoordiger.
- De echtgenoot, geregistreerd partner of andere levensgezel van de cliënt.
- De ouder, broer of zus of het kind van de cliënt.

Als er geen mentor, bewindvoerder of curator is, krijgt de schriftelijk gemachtigde het recht op te treden als vertegenwoordiger. Als er geen schriftelijk gemachtigde is of hij of zij wil die verantwoordelijkheid niet dragen, komt de echtgenoot of partner in beeld als vertegenwoordiger. Is ook deze er niet of wil hij de verantwoordelijkheid niet dragen, dan is het familielid de vertegenwoordiger.

Als de cliënt wilsonbekwaam is, hebben alle vertegenwoordigers in principe dezelfde rechten. Dat zijn de rechten die de cliënt heeft: het recht op informatie, het recht op zeggenschap.

Omdat de vertegenwoordiger de taak heeft om de belangen van de cliënt te behartigen, is het belangrijk dat er helderheid is over wie de vertegenwoordiger van de cliënt is. Belangrijk voor de cliënt zelf, voor de begeleiders en voor de familie van de cliënt.

Wilsonbekwaamheid ter zake vaststellen

Wilsonbekwaamheid dient per keuze te worden bepaald. Het proces van besluitvorming is bepalend voor de inschatting van wilsonbekwaamheid: Het begrijpen van de informatie en het toepassen van de voor- en nadelen in de eigen situatie. De wetgever legt de verantwoordelijkheid voor het beoordelen van wilsbekwaamheid bij de hulpverlener.¹

Als het gaat om invloedrijke besluiten is de inschatting van wilsbekwaamheid meestal de verantwoordelijkheid van een arts of gedragskundige. Hij/zij kan gebruik maken van verschillende daarvoor ontwikkelde handreikingen.

In de dagelijkse praktijk bij de kleine dagelijkse beslissingen, is de begeleider de hulpverlener zoals bedoeld door de wetgever.

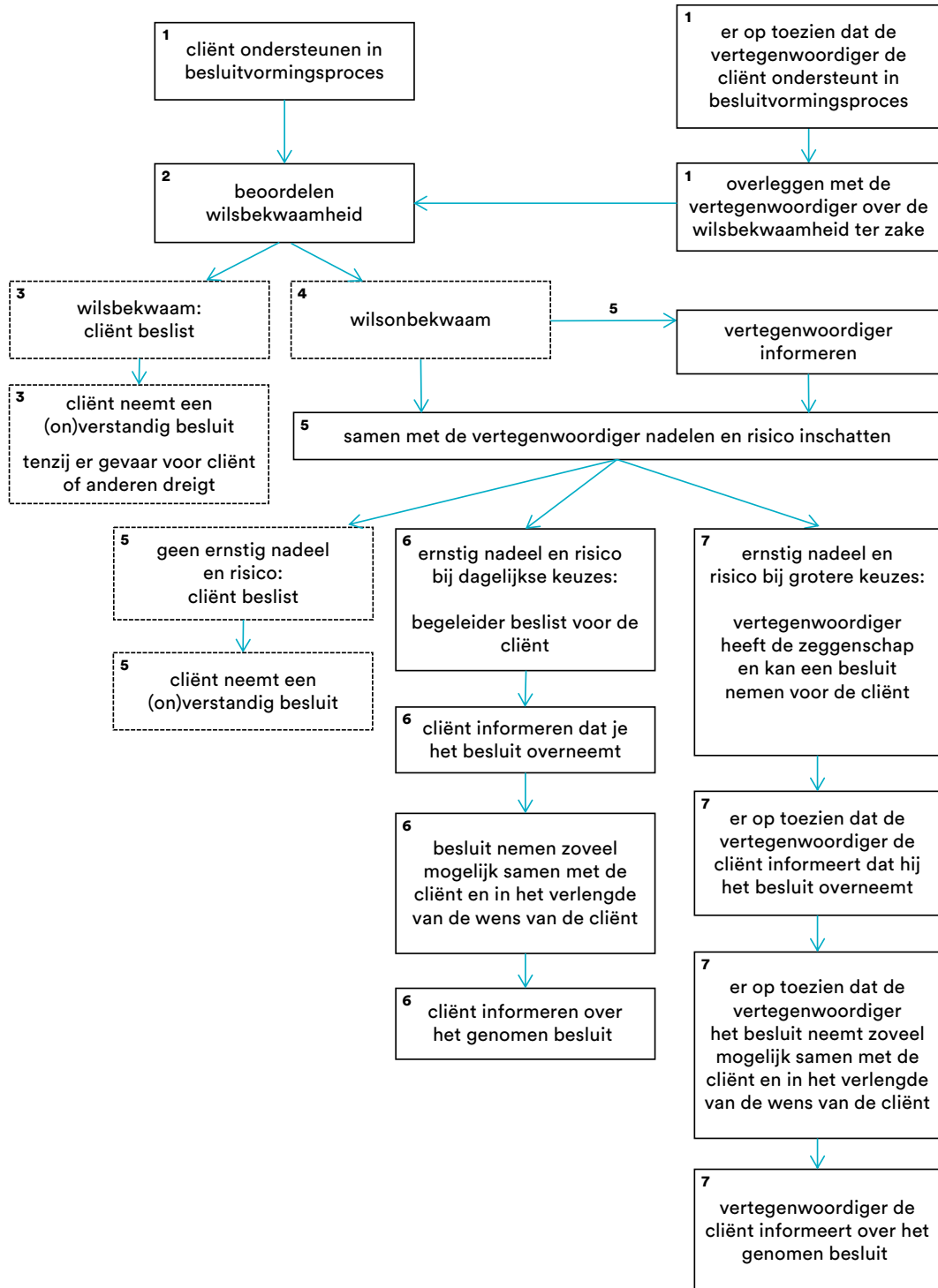
Methodiek

In onderstaand schema is een methodiek weergegeven die de begeleider helpt om de cliënt te ondersteunen bij het nemen van beslissingen en bij het maken van de inschatting van de wilsbekwaamheid ter zake van de cliënt.

De verschillende stappen in het proces worden nader toegelicht. De nummers in de blokken verwijzen naar de nummers bij de toelichting op de pagina's na het schema.

¹ De hulpverlener geduid vanuit de wet kan zijn de arts, de gedragskundige en/of de begeleider.

De verantwoordelijkheid van de begeleider

De verantwoordelijkheid van de begeleider

1. Ondersteunen in het besluitvormingsproces

De eerste en misschien wel meest belangrijke taak van een begeleider is de cliënt te ondersteunen bij het nemen van beslissingen.

Dat doe je door je te richten op het proces. Je ondersteunt de cliënt stap voor stap, in het verzamelen van informatie, het zo nodig verder uitleggen van de informatie, in het toepassen van de informatie op de eigen situatie en het

afwegen van de voor- en nadelen. Je ondersteunt vanuit een neutrale houding. Dat betekent dat je de cliënt niet adviseert maar informeert zodat hij zoveel mogelijk zelf het besluit kan nemen.

Valkuil is dat je te snel gaat adviseren waardoor de cliënt zich in zijn keuze beperkt kan voelen. En dat kan voor de cliënt een reden zijn om niet je ondersteuning te vragen bij een beslissing, terwijl die ondersteuning nu juist zo belangrijk is.

Je bent als begeleider natuurlijk niet de enige die de cliënt kan ondersteunen bij een te nemen besluit. Het is je verantwoordelijkheid om de cliënt te stimuleren om gebruik te maken van mensen in zijn eigen netwerk. Waar nodig zie je erop toe dat de vertegenwoordiger de cliënt zelf zoveel als mogelijk de ruimte geeft om zijn eigen keuzes te maken en de keuzes niet onnodig bij de cliënt weg te halen.

Samen met de vertegenwoordiger overleg je over de wilsbekwaamheid ter zake van de cliënt.

cliënt ondersteunen
in besluitvormingsproces

er op toezien dat de
vertegenwoordiger de
cliënt ondersteunt in
besluitvormingsproces

overleggen met de
vertegenwoordiger over de
wilsbekwaamheid ter zake

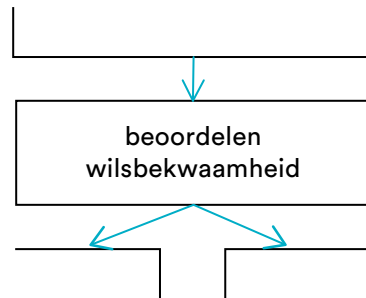

2. Beoordelen van wilsbekwaamheid

Wanneer je als begeleider het besluitvormingsproces van de cliënt ondersteunt, krijg je ook inzicht in zijn mogelijkheden een weloverwogen besluit te nemen. Bij het inschatten van de wilsbekwaamheid gaat het over de inschatting of de cliënt de voor- en nadelen van de keuze overziet en kan toepassen op zijn eigen situatie. Je maakt de inschatting of hij de gevolgen van de keuze begrijpt.

De inschatting van wilsbekwaamheid gaat niet over het eindresultaat, het besluit zelf, maar over het proces daarnaar toe. Een wilsbekwame keuze is niet hetzelfde als een verstandige keuze. Een wilsbekwame keuze kan ook een domme onverstandige keuze zijn. Het gaat erom dat de cliënt de voor- en de nadelen van de keuze heeft afgewogen, los van de uitkomst van de keuze. Het is een beslissing goed nemen, niet een goede beslissing nemen.

Die afweging is heel lastig. Wanneer snapt iemand de keuze waar hij voor staat echt. Hoe vaak gebeurt het niet dat je zelf achteraf ontdekt dat je de nadelen van een keuze toch niet goed onder ogen hebt gezien, dat je dacht dat het voor jou wel mee zou vallen.... Toch is het jouw verantwoordelijkheid als begeleider die inschatting zo goed mogelijk te maken. Natuurlijk kun je over jouw oordeel overleggen met collega's en met de gedragsdeskundige. Het oordeel over de wilsbekwaamheid van de cliënt geldt alleen voor de betreffende keuze en staat niet voor altijd vast.

3. De cliënt is wilsbekwaam en neemt het besluit

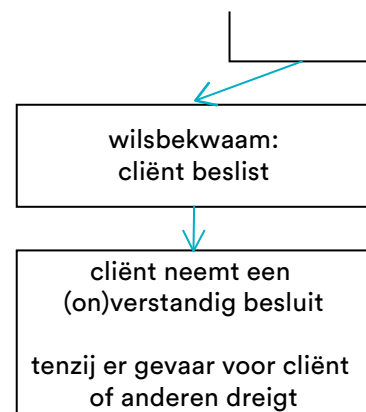
Daar waar je als begeleider beoordeelt dat de cliënt wilsbekwaam is, neemt de cliënt de beslissing.

De cliënt is zelf verantwoordelijk voor de beslissing.

En draagt ook zelf de verantwoordelijkheid voor de gevolgen van de beslissing.

Dat is ook het geval als de cliënt een wettelijk vertegenwoordiger heeft, een curator een mentor of een bewindvoerder. Alleen als het gaat om een keuze over een rechtshandeling: bijvoorbeeld het kopen of verkopen van iets, is de cliënt afhankelijk van zijn curator of bewindvoerder.

Als begeleider ben je niet verantwoordelijk voor de keuze, noch voor de gevolgen van die keuze. Jouw verantwoordelijkheid als begeleider ligt bij de ondersteuning bij het besluitvormingsproces, voor zover de cliënt die ondersteuning toelaat en bij de inschatting van de wilsbekwaamheid. Je respecteert de beslissing van de wilsbekwame cliënt, eventueel nadat je nogmaals de nadelen van de keuze onder de aandacht van de cliënt hebt gebracht.

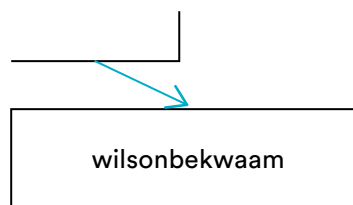
Er zijn twee uitzonderingen als gevaar voor de cliënt of anderen dreigt:

1. Als de cliënt de wet overtreedt, kun je net als iedere burger aangifte doen bij de politie. Je hebt niet het recht om zelf in te grijpen, dat recht heeft alleen de politie. Bij de afweging wel of niet aangifte te doen, spelen verschillende zaken een rol: onder andere je vertrouwensrelatie met de cliënt, de risico's of gevaren die je ziet voor de cliënt of anderen en de eigen verantwoordelijkheid van de cliënt.
2. Als de wet Bijzondere opnemingen psychiatrische ziekenhuizen (Bopz) van toepassing is, kan de begeleider ingrijpen. Dat ingrijpen is namelijk een vorm van vrijheidsbeperking die niet mag worden toegepast dan via de Bopz. Vanaf 1 januari 2020 geldt hiervoor de Wet zorg en dwang (Wzd).

4. De cliënt is wilsonbekwaam voor deze keuze

Daar waar je als begeleider constateert dat de cliënt voor een keuze wilsonbekwaam is, ben jij verantwoordelijk voor de situatie.

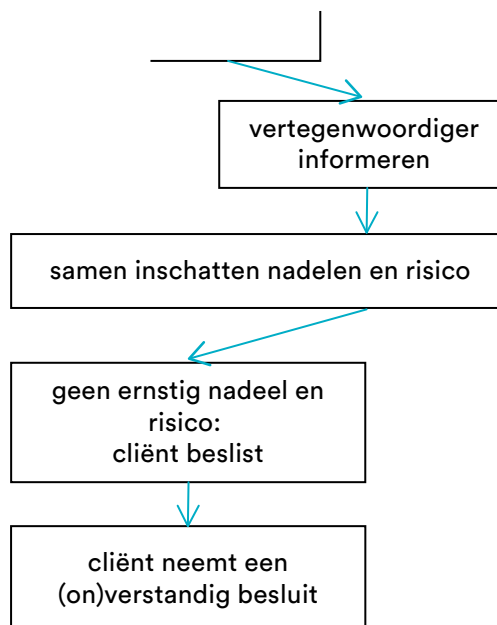
Dat betekent niet dat je de keuze automatisch bij de cliënt weghaalt. Het is de verantwoordelijkheid van jou als begeleider om, eventueel samen met de vertegenwoordiger, een inschatting te maken of deze keuze ernstig nadeel of risico's in zich heeft voor de cliënt of anderen.

5. Vertegenwoordiger informeren

Het is jouw verantwoordelijkheid als begeleider, waar mogelijk samen met de cliënt, om de vertegenwoordiger te informeren van de wilsonbekwaamheid ter zake van de cliënt. Samen maak je een inschatting van de nadelen en risico's van deze beslissing voor de cliënt.

Als er geen sprake is van ernstig nadeel of risico, mag de cliënt zelf beslissen, ook al overziet hij de keuze niet helemaal. Het positieve effect van zelf kunnen kiezen, weegt dan zwaarder dan de keuze zelf.

6. Ernstig nadeel en risico bij dagelijkse keuzes

Daar waar je als begeleider constateert dat de keuze ernstig nadeel of risico voor de wilsonbekwame cliënt oplevert, is het je verantwoordelijkheid de keuze bij de cliënt weg te halen.

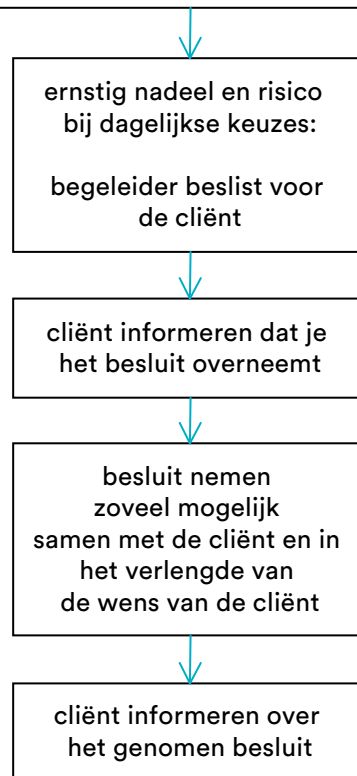
De zeggenschap van de wilsonbekwame cliënt gaat automatisch naar de vertegenwoordiger maar dat betekent in theorie dat de vertegenwoordiger dagelijks meerdere telefoontjes zou kunnen verwachten over allerlei dagelijkse kleine beslissingen (welke kleding, welk broodbeleg, enz.) daarom spreekt de wet over 'veronderstelde toestemming' als het gaat om dagelijkse keuzes. Het is goed als de vertegenwoordiger en de begeleider samen bekijken wat er onder veronderstelde toestemming valt en waarover de vertegenwoordiger zelf wil beslissen namens de cliënt.

Dat betekent dat je als begeleider bij kleinere dagelijkse keuzes verantwoordelijk bent.

Je informeert de cliënt dat je de keuze van hem overneemt. Je betreft hem zoveel als mogelijk bij de te maken keuze. En je neemt de keuze zoveel mogelijk in het verlengde van de wens van de cliënt. Dat betekent dat niet de meest verstandige keuze, altijd de juiste keuze is.

Als je hebt beslist, heeft de cliënt recht op die informatie. Je vertelt de cliënt wat je hebt beslist en welke argumenten je daarvoor hebt.

Natuurlijk kun je dit niet altijd aan de cliënt uitleggen. Het is wel je verantwoordelijkheid als begeleider de cliënt zo goed mogelijk te informeren. Ook dien je je oordeel in het dossier van de cliënt vast te leggen. Je haalt immers zeggenschap weg bij de cliënt. Natuurlijk hoeft je dat niet voor iedere kleine keuze apart te noteren, maar er moet wel aandacht voor zijn in het dossier.

7. De vertegenwoordiger neemt het besluit namens de cliënt

Daar waar je als begeleider constateert dat de keuze ernstig nadeel of risico voor de wilsonbekwame cliënt oplevert, is het je verantwoordelijkheid de keuze bij de cliënt weg te halen.

De verantwoordelijkheid voor de beslissing ligt bij de vertegenwoordiger. De wet zegt dat de vertegenwoordiger zich op moet stellen als goed vertegenwoordiger.

Dat betekent dat hij in het belang van de cliënt moet beslissen en dat hij de keuze zoveel mogelijk samen met de cliënt moet maken.

Het besluit moet passen bij de cliënt, dat betekent dat het niet vanzelf het meest verstandige besluit hoeft te zijn. Het moet als het ware het besluit zijn dat de cliënt zelf zou hebben genomen als hij daartoe in staat was geweest.

Als begeleider heb je hierbij de verantwoordelijkheid om in te schatten of de vertegenwoordiger de belangen van de cliënt goed behartigt. Dit op basis van je plicht als goed hulpverlener zoals omschreven in de Wet geneeskundige behandelingsovereenkomst (Wgbo).

Als de vertegenwoordiger door zijn besluit de belangen van de cliënt schaadt, heb je als begeleider het recht de beslissing van de vertegenwoordiger te overrulen.

Met andere woorden, het belang van de cliënt weegt zwaarder dan het recht van de vertegenwoordiger. De begeleider beslist in het belang van de cliënt.

Natuurlijk neem je als begeleider het besluit de vertegenwoordiger te overrulen, niet lichtzinnig. Dit besluit moet multidisciplinair genomen worden.

Daarbij speelt het belang van de cliënt op meerdere niveaus een belangrijke rol. De relatie van de cliënt met zijn vertegenwoordiger, vaak zijn verwant, is in veel gevallen belangrijker dan het nadeel van het besluit dat de vertegenwoordiger namens de cliënt neemt.

Als begeleider zie je erop toe dat de cliënt geïnformeerd wordt over het voor hem genomen besluit of informeer je hem zelf. Het is jouw verantwoordelijkheid om in het dossier op te nemen dat de cliënt wilsonbekwaam was voor een keuze en dat de vertegenwoordiger het besluit namens de cliënt heeft genomen.

Samenvatting

De wilsbekwame cliënt beslist zelf. De begeleider heeft de taak de cliënt zo goed mogelijk te ondersteunen.

De zeggenschap van de wilsonbekwame cliënt gaat naar de vertegenwoordiger daar waar de keuze risico of gevaar voor de cliënt kan opleveren.

De begeleider bewaakt het belang van de cliënt daar waar de vertegenwoordiger beslissingen neemt voor de cliënt. De cliënt wordt maximaal betrokken bij de te nemen beslissing en wordt geïnformeerd over dat proces.

Abrona

